

ЕЗИКОВИ НАГЛАСИ КЪМ ТЕРМИНОЛОГИЯТА, СВЪРЗАНА СЪС ЗДРАВЕТО¹

ELENA KANEVSKA-NIKOLOVA

*Uniwersytet Płowski im. Paisja Hilendarskiego
– Filia w Smolanie*

LANGUAGE ATTITUDES TO HEALTH-RELATED TERMINOLOGY. The paper presents young people's attitudes towards health-related terminology. Taking into consideration the results of the study conducted with 60 university students, the author draws conclusions concerning the realisation of health as a concept with two or three-part essence and of the stylistic differentiation of some health-related terms, the sources of information on health topics which young people are interested in as well as the accessibility and intelligibility of the information connected with health in Bulgarian mass media.

Keywords: language attitudes, terminology, health.

Езиковите оценъчни нагласи (т. нар. езикови атитюди²) на съвременното българско общество към вариантността в устната реч и към различни форми на съществуване на езика са актуална тема в най-новите изследвания на социолингвистите и социалните психолози [Алексова 2000, 2002, 2009, 2013; Алексова – Фетваджиева 2006; Алексова – Славчева 2008; Кънчева 2008 и др.]. Оценъчни подходи са прилагани при изследването на езиковите нагласи към жаргонизми, вулгаризми и професионална лексика като неструктурни форми на съществуване на езика [Абазова 2014],

1 Статията е част от изследване по проект НИ15-ФС-017/23.04.2015 г., финансиран от НПД на Пловдивския университет Паисий Хилендарски.

2 Под езикови атитюди се разбират взаимните поведенчески и оценъчни нагласи и предразположения на носителите на различни езици (или различни форми на съществуване на езика) както към чуждите, така и към техните собствени езици или езикови варианти (Пачев 1993: 81). Понятието атитюд (от лат. *aptitudo* 'готовност, склонност', итал. *attitudine* 'предразположение') в българската социолингвистична литература се синонимизира най-често с терминологичните словосъчетания оценъчна нагласа и оценъчно отношение.

към диалекта като структурна езикова формация [Кръстанова 2000: 32–46; Каневска-Николова 2016], както и към отделни диалектни явления [Каневска-Николова 2009].

Здравето като основна ценност на съвременния човек от високотехнологичното модерно общество може да се изследва в разнообразните му форми и проявления от различни научни позиции. Едно от интересните измерения на здравето е отражението му като феномен в терминологичната лексика, в която и чрез която се проявяват и разкриват не само езиковите, но и психологическите, социалните и поведенческите нагласи на личността.

Първите български данни за терминология, свързана със здравето, се отнасят към 20-те години на XIX в., когато се оформя терминологията в различни научни и социални области. Е. Пернишка установява, че българската възрожденска медицинска терминология бележи редица сходства с терминологиите на другите науки: появява се и се формира в научно-популярните съчинения на базата на различни български диалекти и по-развити езици; характеризира се с пуризъм и липса на лексикална норма, с постепенно функционално-стилистично обособяване на конкуриращите се средства и развитието им от дублети в синоними [Пернишка 1980: 53]. В следсвожденския период с развитието на университетското образование у нас се създава медицинска литература на български език, чрез която се установява и стабилизира българската медицинска терминология [Кънчева 2009: 13]. В цитираните тук публикации Е. Пернишка и П. Кънчева разглеждат анатомичните термини като част от специалните названия на медицината и здравеопазването. Анатомичните термини са отнесени от П. Кънчева към термините за назоваване на предмети, които се числят към т.нар. предметни или конкретни имена, изпълняващи както денотативна, така и сигнификативна функция.

В това изследване под терминология, свързана със здравето се имат предвид всички термини и техни синоними, свързани с медицината и здравеопазването.

С цел да се изследват езиковите нагласи на младото поколение към употребата на здравна терминология в медиите (в частност вестникарския език) и в разговорната реч, в периода ноември–декември 2015 г. проведох анкетно проучване с 60 студенти във Филиала на ПУ Паисий Хилендарски в гр. Смолян (вж. приложената анкетна карта). Анкетата бе анонимна и обхващаше респонденти от различни курсове и специалности.

Най-напред анкетираните трябваше да дадат свое определение на понятието здраве. В Български тълковен речник за здраве е дадено следното тълкуване: Нормално, добро състояние и развитие на жив организъм. Срв. болест (БТР 1994: 274). В Уикипедия четем: **Здравето** е ниво на функционалност при живите организми,

състояние – хомеостаза, при което организмът е уравновесен... При хората, това е общо състояние на ума, тялото и духа, при което няма болест, нараняване или болка. Известната дефиниция на Световната здравна организация (СЗО), в сила от 1948 г., е още по-широка: състояние на пълно физическо, психическо и социално благополучие, а не просто отсъствие на болест или недъг.

Ключовата дума и в трите определения е състояние – тази дума се среща в 1/3 от анкетите, като:

- в 40% от анкетните карти (а. к.) присъства като състояние на организма (в две от анкетите е уточнено което не е извън нормите и при което организмът е уравновесен);
- в 30% от а. к. е определена с компонентите физическо и психическо (компонентите физически и психически се срещат в още няколко а. к. като адвербиализирани форми);
- в 30% от а. к. е съпътствана от несъгласуваните определения на тялото и духа или на духа и тялото, както и на тялото и ума или на ума и тялото.

При 10% от анкетиранияте понятиято здраве е дефинирано само чрез компонент физически или тялото, който компонент присъства в двете определения за здравето на Уикипедия и СЗО.

При друга група от анкетиранияте определения е направено чрез отрицание на антоними: да не си болен, да не боледуваш, да нямаш заболявания, липса на болести, няма наранявания и болка, не изпитваме болка, функциониране на организма без затруднения – отговорите на тази група също имат връзка с определенията на Уикипедия и СЗО.

Най-обща формулировка, че здравето е най-важното за човека (с добавки здрав дух, здраво тяло, ако няма здраве, няма нищо), както и фактор за съществуване, са дали около 18%. Има и две афористични определения: Здравето е безценно, то не може да бъде заменено или купено с пари; Здравето е всичко на този свят – богатство. В една от анкетите е добавено: Когато е здрав, човек води пълноценен живот. Тези отговори кореспондират с дефиницията на СЗО за здравето като пълно физическо, психическо и социално благополучие.

14% са се затруднили да дадат отговор.

Както се вижда от дадените отговори на първия въпрос, здравето се свързва преди всичко с човека и живите организми.

Голяма част от анкетиранияте не са могли да изпълнят задачата към втория въпрос от анкетата – да посочат 5 думи, които са термини, свързани със здравето. Въз основа на дадените отговори бе съставен списък от 69 думи – най-много се повтарят

изследвания, ваксина(и), болест(и), вирус, инжекция(и), лекарства и лечение. 60% от посочените думи присъстват в Речник на медицинските термини на портала здраве.bg [zdrave.bg/?c=y], а при други 20% могат да се посочат медицински термини, свързани с тези думи.

Повечето от анкетиранията са се затруднили да дадат разговорен вариант на термините *грип*, *ваксина*, *инсулт*, *пневмония* и *варицела*. За *грип* преобладава вариантът настинка, за *ваксина* – имунизация или инжекция, за *инсулт* – удар, за *варицела* – шарка. За *пневмония* са дадени описателни словосъчетания като: възпаление на белите дробове, инфекция на горните и долните дихателни пътища, остра кашлица и болка в гърдите, тежка форма на заболяване на дихателните органи и др.

На въпроса Откъде се информирате по интересующите Ви здравни въпроси? част от анкетиранията са посочили повече от един източник:

- интернет – 72%;
- личен лекар / лекарите / лекар и лекарствени средства – 33%;
- медии (в частност – телевизия) – 19%;
- книги, приятели, от работата си, отвсякъде – единични отговори.

От дадени отговори става ясно, че над 70% от младежите се информират по интересующите ги здравни въпроси от интернет и едва една трета – от лекарите и лекарствените средства. Не е изненадващ високият процент на информиращите се млади хора от интернет, който предлага лесно достъпни отговори на всякакви здравни въпроси. При изписване на ключовата дума здраве в търсачката Гугъл се появяват множество сайтове като *zdrave.bg* (Новини за здравето на всеки), *zdrave.net* (Българският здравен портал), *zdrave.rozali.com* (Здраве и здравни съвети), <https://www.24chasa.bg/zdrave/> (Здраве – новини от 24chasa.bg), www.blitz.bg/health (здравни съвети на информационната агенция), ladyzone.bg/zdrave/ (портал на *btv* за здравни съвети), *moeto-zdrave.com* (Онлайн магазин за продажба на качествени продукти за вашето здраве), *health.bg* (Здравето от А до Я – информационна платформа за здравни съвети), *zdrave-bg.eu* (**Различният поглед върху медицината – сайт за безплатни медицински консултации**), www.dnes.bg/?cat=5 (здравни новини и съвети от информационната агенция) и мн. др.

На петия въпрос в анкетата (Достатъчна ли е информацията, свързана със здравето, в медиите?) с да са отговорили 25%, а с “не” – 75%, т.е. според три четвърти от анкетиранията млади хора информацията в медиите, свързана със здравето, не е достатъчна. Обяснението на високия процент анкетирани, отговорили отрицателно, можем да търсим в стеснения смисъл, който те влагат в понятието

медии – явно го свързват предимно с телевизия и радио, пренебрегвайки интернет изданията като електронна медия.

На шестия въпрос (Разбираем ли е медийният език, когато се пише или говори на здравни теми?) 62% са отговорили да (с едно уточнение донякъде), а останалите 38% са дали отрицателен отговор.

Следващата задача верифицира тези отговори, тъй като изисква обяснение на три термина, взети от в. Телеграф. Половината от анкетирания не са отговорили изобщо или са дали отговор Не знам.

А) антракс³ (от старогр.: ἄνθραξ – въглен; латинско име: *Pustula maligna*; на български известен и като **синя пъпка, сибирска язва, въглен и злокачествен оток**) – ‘остро заразно заболяване, което се характеризира с тежка интоксикация. Болестта се разпространява главно от трупове на заразени и умрели домашни и диви животни. По хората се разпространява чрез контакт със заразени животни, заразена почва, месо и предмети, имали досег с трупа’.

Анкетните отговори са ранжирани по честота на посочване:

- болест
- инфекциозна болест / остра инфекциозна болест
- заразна болест
- зараза (вирус)
- остра инфекция
- отровен (бял) прах
- бактериологично оръжие / химическо оръжие
- пауза⁴.

Само три отговора са по-разгърнати и дават по-детайлна информация:

- болест под формата на сини образувания по кожата
- заразна болест, която се разпространява от мъртви животни
- остра инфекциозна болест, която се характеризира с тежка интоксикация.

Б) миелофиброза⁵ – ‘миелопролиферативно заболяване, което се характеризира с разрастване на фиброзна и остеоидна тъкан в костния мозък и наличие на промени в периферната кръв’.

3 *Експертите: Могат да ви заразят със СПИН, хепатит и антракс – Телеграф, 23.07.2015, с. 4 (...тези твари може да пренасят болести като СПИН, хепатит и дори актуалната в момента зараза антракс); Крият ново огнище на антракс.) – Телеграф, 8.08.2015, с. 7.*

4 Очевидно думата антракс е объркана с антракт на базата на паронимията.

5 *НЗОК ще заплаща хапа за миелофиброза – Телеграф, 29.07.2015, с. 6.*

Тук отговорите се свеждат най-общо до следните:

- хронично заболяване
- болест / заболяване
- заболяване на костния мозък.

Само два еднакви отговора съдържат по-пълна информация: заболяване, което се характеризира с разрастване на фиброзна тъкан в костния мозък.

В) бруцелоза⁶ – ‘инфекциозна болест, инфектирането на човека става най-често при консумиране на заразени или замърсени продукти (месо, мляко и други)’.

Отговорите по честота на посочване са:

- болест
- бактериална (?)
- бактериална инфекция
- бактериално заболяване
- заболяване
- заразно заболяване
- инфекциозна болест
- съставка.

Отново два еднакви отговора съдържат по-пълна информация: заболяване при животните (свинете), може и при хората.

Въз основа на резултатите от проведената анкета могат да се направят следните основни изводи:

1. Здравето като концепт с двуединна или триединна същност се осъзнава от малка част от анкетираните млади хора. Само един отговор се доближава до формулировката за пълно физическо, психическо и социално благополучие.

2. Посочените от анкетираните лица термини (или техни синоними) във връзка със здравето са най-употребимите разговорни варианти в речевата практика. Не се осъзнава стилистичната диференциация при някои здравни термини (кои са езикови средства със стилев белег за научния стил и кои са техни разговорни варианти).

3. Повече от половината анкетираните смятат, че медийният език е разбираем, когато се пише или говори на здравни теми, но се затрудняват да обяснят здравни термини, използвани във вестниците.

⁶ Бруцелоза тръшна 12 души – Телеграф, 30.07.2015, с. 5; Още 36 души със симптоми на бруцелоза – Телеграф, 3.08.2015, с. 6.

ПРИЛОЖЕНИЕ

АНКЕТНА КАРТА

1. Дайте Ваше определение на понятието „здраве”.
.....
2. Посочете 5 думи, които са термини, свързани със здравето:
.....
3. Посочете разговорен вариант на следните термини:
 - а) грип –
 - б) ваксина –
 - в) инсулт –
 - г) пневмония –
 - д) варицела –
4. Откъде се информирате по интересуващите Ви здравни въпроси?
Посочете източник.
.....
5. Достатъчна ли е информацията, свързана със здравето, в медиите?
 - а) Да
 - б) Не
6. Разбираем ли е медийният език, когато се пише или говори на здравни теми?
Оградете в кръгче верния отговор:
 - а) Да
 - б) Не
7. Какво означават термините, използвани във високотиражен български ежедневник:
 - а) антракс –
 - б) миелофиброза –
 - в) бруцелоза –

БИБЛИОГРАФИЯ

- Абазова 2014:** Абазова, С. *Езикови нагласи към жаргонизми, вулгаризми и професионална лексика*. Дисертация за присъждане на образователната и научна степен доктор. София, 2014.
- Алексова 2000:** Алексова, К. *Езикът и семейството*. София: Интервю ПРЕС, 2000.
- Алексова 2002:** Алексова, К. *Езикови атитюди, нормативни статуси и социолингвистични маркери*. В: *Проблеми на социолингвистиката. Билингвизъм и диглосия – съвременни проблеми*. Т. 7. София: Делфи, 2002, 127–135.
- Алексова 2009:** Алексова, К. *За прилаганите в българската социолингвистика методи за анализ на речевата вариантност и за необходимостта от съчетаване на количествени и оценъчни подходи при изследването*. – *Език и литература*, кн. 1–2, 2009, 79–106.
- Алексова 2013:** Алексова, К. *Езиковите нагласи и вариантността в устната реч (върху материали от национална представителна анкета)*. – *Littera et Lingua. Електронно списание за хуманитаристика*, 4/2013, <<http://www.slav.uni-sofia.bg/naum/liliseriess/diss/2013/4/>> (достъп 21.06.2015).
- Алексова – Фетваджиева 2006:** Алексова, К.; Фетваджиева, С. *Съпоставително изследване на езиковите атитюди на Балканите (пилотно проучване)*. – *Балканистичен форум (Благоевград)*, кн. 1–3, 2006, 224–244.
- Алексова – Славчева 2008:** Алексова, К.; Славчева, Ц. *Уличният език (кой, къде, кога, защо, в каква степен – анкетно проучване)*. В: *Проблеми на социолингвистиката. Агресията на уличния език*. Т. 9. Велико Търново: ИК Знак’94, 2008, 162–170.
- БТР 1994:** *Български тълковен речник*. IV изд. София: Наука и изкуство, 1994.
- Каневска-Николова 2009:** Каневска-Николова, Е. *Тройното членуване в родопските говори – диахронен, синхронен и футурологичен аспект*. Автореферат на дисертация за присъждане на научната степен доктор на филологическите науки. София, 2009.
- Каневска-Николова 2016:** Каневска-Николова, Е. *Езикови нагласи към диалекта и диалектизмите*. В: *Проблеми на социолингвистиката XII. Езиковата ситуация – състояние и тенденции*. Материали от Дванадесетата международна конференция по социолингвистика, посветена на 75-годишнината на академик Михаил Виденов. София: ИК Знак’94, 2016, 55–62.
- Кръстанова 2000:** Кръстанова, В. *Теоретико-практически измерения на социолингвистичната компетентност*. В: *Тенденции в обучението по български език*. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. Кирил Димчев. София: Булвест 2000, 2000, 32–46.
- Кънчева 2008:** Кънчева, П. *От одобрение до отрицание към чуждите езици в София*. В: *Проблеми на социолингвистиката. Агресията на уличния език*. Т. 9. Велико Търново: ИК Знак’94, 2008, 182–189.
- Кънчева 2009:** Кънчева, П. *Българската анатомична терминология днес*. София: Арсо, 2009.
- Пачев 1993:** Пачев, А. *Малка енциклопедия по социолингвистика*. Плевен: Евразия-Абагар, 1993.
- Пернишка 1980:** Пернишка, Е. *Проблеми на терминообразуването през Възраждането като част от проблемите на книжовноезиковото строителство*. – *Български език*, кн. 1, 1980, 50–54.